

Beykoz 2019 Sempozyumu

- TEBLİĞLER KİTABI -

Beykoz Kitaplığı: 3
Sempozyum: 2

Beykoz 2019 Sempozyumu Tebliğler Kitabı

Yayın Koordinasyon
Bünyamin Korkmaz
Basri Akdemir

Yayın Yönetmeni
İsmail Coşkun

Yayın Hazırlık
Muzaffer Topçu
Hasan Otman

Editör
Şefik Memiş

Düzeltili
A. Beyza Kıvanç

Tasarım
Murat Arslan

Yapım
monad
[0216] 557 82 87

ISBN 978-605-83251-9-7

Baskı - Cilt
Seçil Ofset
Sertifika No: 44903
[0212] 629 06 15

1. Baskı, Mayıs 2020

Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları: 35

Beykoz'da Bir Horasan Ereni: Akbaba Sultan

Fahri MADEN¹

Öz

Horasan erenlerinden ve gazi-derviş zümresinin XV. yüzyıl temsilcilerinden olan Akbaba Sultan, İstanbul'un fethine iştirak etmiş olup asıl adı Mehmet'tir. Hayatı hakkındaki bilgiler menkıbevi bir nitelik arz etmektedir. Bu münasebetle Akbaba Sultan, Rum abdalı veya ahi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bugün Beykoz'a bağlı Akbaba Köyü'nde Fener Caddesi üzerinde bulunan Akbaba Tekkesi ve Türbesi, İstanbul'un fethinden sonra yaptırılmış olup, on altıncı yüzyıl başlarından itibaren Bektaşiler tarafından mamur hale getirilerek on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar ayakta tutulmuştur. 1826 yılında Bektaşiliğin yasaklanması ve Bektaşî tekkelerinin kapatılması sırasında Akbaba tekkesinin de faaliyetleri durdurulmuştur. Bu sırada tekke'deki Bektaşî dervişleri sürgüne gönderilirken geride kalan Akbaba türbesinin idaresi Nakşibendi tarikatına devredilmiştir. Daha sonra tekke tekrar Nakşî şeyhlerinden Buharalı Abdülhakim Efendi (v. 1888) tarafından canlandırılmıştır. Böylece Nakşî tekkesi olarak faaliyetlerini devam ettiren Akbaba Tekkesi'nde 1925 yılında tüm tekke ve türbelerin kapatılması sırasında Hafız Ahmet Mansur Mükerrerem (Mükrim) Efendi postnişin bulunuyordu. Bu çalışmada bir Horasan ereni olan Akbaba Sultan hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Akbaba Tekkesi ve Türbesi'nin tarihi gelişimi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beykoz, Tarikatlar, Bektaşilik, Akbaba Sultan, Abdülhakim Efendi.

1 Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Kastamonu/TÜRKİYE. fahrimaden@kastamonu.edu.tr

Akbaba Sultan

Türk milletinin manevi mimarları olarak bilinen Horasan Erenleri Emevi zulmünden kaçıp Horasan'a sığınan Ehl-i Beyt-i Resulullah'ın mensupları ve yetiştirip Anadolu'ya gönderdikleri evliyalardır. Horasan erenleri Anadolu'yu karış karış dolaşarak ve ellerindeki tahta kılıçlarla fetihlere katılıp maddi ve manevi destekleriyle bölgeyi Müslümanlaştırıp Türkleştirerek bizlere miras bırakmışlardır. İşte bu Horasan erenlerinden biri de Beykoz bölgesini yurt tutan Akbaba Sultan'dır. Keza İstanbul'un Beykoz ilçesi manevi iklimi açısından şehrin nadide bölgelerindendir. İlçe Anadolu Kavağı yolu üzerindeki Hazreti Yuşa'nın kabri dışında Çakmak Dede, Gazi Yunus, Ahi Baba, Salih Dede, Uzun Evliya, Tezveren Dede, Ataullah Efendi, Mehmet Said Efendi, Ethem Efendi, Tevfik Efendi, Şeyh Mehmet Selim Efendi, Şemsi Sultan, Abdülhakim Buhari Efendi gibi pek çok mübarek zatın kabirleri ile doludur (Galitekin, 2017-I-II, s.26, 33, 70, 164, 179, 653, 707, 815, 1165, 1259, 1285). Bu zatlardan en çok ziyaret edileni Yuşa Peygamber'den sonra Akbaba Sultan'dır². Erol Güngör'ün ifade ettiği gibi "Nerede evliya kabri varsa orası Türk toprağıdır. Evliyası olmayan yerde Türk de yok demektir." Bu itibarla Beykoz'un Müslüman Türk geçmişinde Akbaba Sultan gibi eren-evliyaların çok önemli bir yeri vardır. Sözü edilen bu mezar ve türbeler bu topraklarda İslam'ın ve Türklüğün "en sağlam mühürleridir." (Polat, 2019)

Horasan'dan gelen bu erenler keramet sahibi insanlardır. Aradan geçen bunca seneye rağmen halkın nesilden nesile anlattığı kerametler, hep onlara olan inancı sıcak tutmuş, böylelikle halkın üzerinde etkili olmalarını sağlamıştır. Bu keramet ve menkıbeler halkın inanç ve ruh dünyasını da diri tutmuş, birlik ve beraberliğe katkı sağlamış, evliyaların zor zamanlarda yardıma yetişeceklerine inanılarak moral ve motivasyon açısından toplum çöküntüden ve umutsuzluktan muhafaza edilmiştir. Ruh dünyamızın mimarları oldukları gibi bu evliyalar, Anadolu'nun fethinde sistematik bir iskân fonksiyonunu da icra etmişlerdir. Keza her biri bir bölgeye manevi bir görevlendirmeye gelmişler ve dergâhlarını kurarak oraları şenlendirmişlerdir (Aday, 2014, s.384).

Akbaba Sultan, Gaziyan-ı Rum olarak adlandırılan Rum abdallarından ve ahi-lerden, yani gazi-derviş zümresinin XV. yüzyıldaki temsilcilerindendir. Asıl adı Ak Mehmet Efendi olup "Akabalı" lakabıyla da anılan Akbaba Sultan'ın hayatı hakkında tarihi kaynaklardan ziyade dilden dile aktarılacak günümüze ulaşan menkıbevi bilgiler mevcuttur. Rivayete göre Allah ve Resulü'ne sevdalı Akbaba Sultan, Fatih Sultan Mehmet'in ordusuna katılmak, Hz Peygamber'in övgüsüne layık olup güzel asker olabilmek ve Hak nasip ederse şehadete ulaşmak için Buhara'dan kalkıp binlerce kilometreyi yürüyerek, yaya olarak gelmiş, İstanbul kuşatmasına katılıp Akşemseddin Hazretleri ile birlikte şehrin feth edileceğini müjdelemiştir. Rivayete göre Akbaba Sultan, Akşemseddin ile aynı gece aynı rüyayı görüp bu rüyanın fethi işaret ettiği yorumunu yapmıştır (Köse ve Ayten, 2015, s.394; Kalafat, 1999, s.522). Rüya hadisesi, Akbaba Sultan Türbesi yakınına konulan bilgi levhasında tekkedeki son dönem şeyh ailesinden gelen Abdüsettar Yavrutürk³ tarafından, "Muhasara uzayınca bir gün Fatih Sultan endişe ile durumu hocalarından sordular. O gece Akşemseddin ile Ak Mehmet Efendi mana âleminde İstanbul'un fethini gördüler. Sabah olunca ikisi de gidip Fatih Hazretleri'ne bu büyük müjdeyi verdiler. "Fetih size nasip

olacaktır, gönlünü ferah tut, Yüce Sultanım dediler.” şeklinde anlatılmaktadır (Bu ifadelerle şu yazıda da yer verilmiştir: Kükçükkonuklar, 1994, s.5). Başka bir rivayete göre Akbaba Sultan kuşatma sırasında bir gün Fatih Sultan Mehmet’i çok düşünceli halde görmüş, bunun üzerine İstanbul’un fethedileceğinin rüyada kendisine haber verildiğini ona bildirmiştir.

Fetih iştiraklerinden dolayı Akbaba Sultan, Hz. Peygamberin Hadis-i Şeriflerinde “nime’l-ceyş” buyurduğu, yani “ne güzel asker” şeklinde övgüsüne mazhar olmuş bir zattır. Fatih Sultan Mehmet fetih sırasındaki manevi yardımlarından onun âlim ve keramet ehli bir zat olduğunu anlayıp danışmanı tayin etmek istemiş ve ondan ders almıştır. Fakat fethin ardından Akbaba Sultan tıpkı Gök-nük’e yerleşen Akşemseddin Hazretleri gibi devlet merkezine yakın olmak istememiş, padişahın izin alıp talebeleriyle birlikte Beykoz bölgesine yerleşip ilmi ve maneviyatı ile insanları aydınlatmaya, onlara hizmet edip yol göstermeye burada devam etmiştir. Bu arada devlet tarafından ihsan edilen arazide tekkesini / ibadethanesini kurmuş, burada zikir ve ibadetle meşgul olmuştur. Zaman içinde bölge tekkenin adını taşıyan bir köy haline gelmiştir (Koçu, 1958, s.504; Tanman, 1993, s.153; Kalafat, 1999, s.522)⁴. Rivayete göre Fatih Sultan Mehmet oraya yakın Beykoz’un güzel yerlerinden Tokatköy’de avlanırken sık sık halini hatırlını sordurmuştur. Akbaba Sultan vefatının ardından kendi adını alan köye defnedilmiş ve böylece bölgenin manevi koruyuculuğu devam etmiştir.

Hadikatü’l-Cevami’’de Akbaba Sultan hakkında yukarıdaki bilgiler doğrulanmaktadır:

Akbaba Camii Yuşa Dağı yakınında, banisi Sultan I. Ahmet’in saltanatı sırasında Harem-i Hümayun’da Kethüda kadın olan Canfeda Hatun’dur. Karagümrük’te de bir camii ve saraçhane yakınında sebili olduğu yukarıda zikir ve beyan olunmuştur ve bu karyede bir tek hamamı⁵ dahi vardır... Ve bu karyenin bu isimle şöhretine sebep, Akbaba Mehmet Efendi’dir ki kabri adı geçen caminin yakınında büyükçe bir kabir olup mezar taşında tarih yoktur. Rivayet olduğuna göre bu zat cennetmekân Ebulfeth Sultan Mehmet Han Hazretleriyle gelen gaziler cümlesindendir. (Hafız Hüseyin Ayvansarayı, 1281, s.150)

Akbaba Sultan Tekkesi

İstanbul’un fethinden sonra Akbaba Sultan’ın devlet tarafından fütihat devirlerinin şenlendirme politikası gereği ihsan edilen arazide tekkesini kurup, çevresini imar ettiği ve zaman içerisinde bölgede onun adını taşıyan bir köyün oluştuğu anlaşılmaktadır (Tanman, 1993, s.153). Günümüz araştırmalarında fetihden sonra gerçekleştiği belirtiliyorsa da tekkenin tam kuruluş tarihi tespit edilmemektedir. Beykoz ilçesine bağlı Akbaba Köyü’nde, Fener Caddesi üzerinde yer alan ve XV. yüzyılda Akbaba Sultan tarafından kurulan tekke, XVI. yüzyılın başlarından itibaren, Akbaba Sultan’ın hatırasına ve kurduğu tekkeye Bektaşilerin sahip çıkmasıyla bir Bektaşî tekkesine dönüşmüştür. Aslında Rum abdallarından ve ahilerden olduğu bilinen Akbaba Sultan’ın kurduğu tekke XVI. yüzyıl başlarında devletin de müdahalesiyle teşkilatlı bir yapıya dönüşen Bektaşî tarikatına, yani Hacı Bektaş Veli Âsitânesi’ne (Pirevi)

bağlanıp İstanbul'un çevresindeki diğer Bektaş tekkeleri gibi şehrin gürültüsünden ve halkın dedikodusundan uzak, asude ve havadar bir ortamda yer almaktaydı. Nitekim zengin bir bitki örtüsüyle ve lezzetli sularla çevrili olan Akbaba köyü zamanla Akbaba Tekke ve Türbesi sayesinde İstanbul'un en gözde mesirelerinden birisi haline gelmişti. Tanman'ın ifadesiyle "Anadolu ve Rumeli'deki birçok 'yatırlı mesirede' olduğu gibi, burada da halkın sevgisini kazanmış ve kolektif hafızada yer etmiş bir velinin gömülü olması, dinlenme ve eğlencenin yanı sıra, ziyaretlere manevi bir boyut katmaktaydı." (Tanman, 1993, s.153-154)

Akbaba Sultan'ın mezarı zaman içerisinde ziyaretçilerin akınına uğramışsa da 1565 yılında bu konuda bir sıkıntı zuhur etmiştir. Keza zikrettiğimiz tarihe ait arşiv kaydına göre o sırada Yoros kazasının Deresekili köyü yakınında bulunduğu ifade edilen Akbaba Sultan'ın mezarını ziyarete gelen kadın ve erkeklerin fesada sebebiyet verecek davranışlarda bulunduklarından ziyaret için gelmek isteyenlerin engellenmesi söz konusu olmuştur (BOA, A.DVNSMHM.d, 6/1297).

XVII. yüzyılın ortalarında Evliya Çelebi, hangi tarikata mensup olduğunu belirtmediği Akbaba Sultan Tekkesi'nin dervişlerin meşk ve sohbet ettikleri gayet bakımlı, abâdan bir tekke olduğunu; Akbaba Sultan'ın mezarının ise bir ziyaretgâha dönüştüğünü, ayrıca tekkenin bulunduğu Akbaba köyünün kiraz ve kestane ağaçlarından oluşan bir mesire yeri haline geldiğini haber vermektedir (Evliya Çelebi, 1996, s.209). XVII. yüzyıl şairlerinden Nevizâde Atâî de *Âlemnûma* adlı kitabında Boğaziçi'ni anlatırken Akbaba köyünün güzelliklerini renkli bir şekilde tasvir etmiştir (Gökbilgin, 1992, s.261). *Sâkinâme* adlı eserinde ise Akbaba Sultan'ın buraya yerleşmesine değinerek buranın mübarek bir makama dönüştüğünden söz etmektedir. Şiirinden birkaç satır şöyledir:

Karîbinde var bir mübarek makâm

Ricâle olur çilehâne müdâm

...

Odur bürc-i hurşid-i subh-ı safâ

Ki anda makâm eylemiş Akbaba (Akpınar, 2013, s.35).

Nevizâde Atâî babasıyla Akbaba köyü ve Akbaba Sultan'ın mezarını gezmiş, üstadı Nev'î'nin Akbaba Sultan'dan bahsettiği bir gazeline mesnevisinde yer vermiştir. Nev'î'nin gazeline Akbaba Sultan'ın nurlu türbesinin toprağı "göz cilası (kuhl-ı cilâ)" tabiriyle anılmaktadır:

Hususâ Akbaba'nın türbet-i pür-nûrını gördük

Gözi açuklara kuhl-ı cilâdur ferşinün gerdi (Akpınar, 2013, s.35-36).

Yine Subhizâde Feyzî, Akbaba köyünden "keyif artıran, gönlü çeken bir huzur ve keyif yeri"⁶ olarak bahsederken, Haşmet Akbaba'da sevgiliyle şarap içerek zevk ve sefâ sürdüklerini⁷ anlatmaktadır. XVIII. yüzyıla gelindiğinde yine bir mesire yeri olarak, yaz-kış, yılın her vakti misafiri eksik olmayan Akbaba Tekkesi tam teşekküllü bir kurum haline gelmiştir (Tanman, 1993, s.153-154).

Bektaşiliğin Yasaklanması (1826) ve Akbaba Tekkesi

XIX. yüzyılın başlarına kadar bir Bektaşî tekkesi olarak faaliyetlerini sürdüren Akbaba Tekkesi 1826 yılında kapatılmıştır⁸. Bu tarihte Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşiliğin de yasaklanması söz konusu olmuştur. Tekkelerin kapatılması ve içlerinde bulunan Bektaşî dervişlerinin sürgün edilmesi hadisesinden tüm şiddetiyle Akbaba Tekkesi de etkilenmiştir. Bu tarihte Şeyhülislamıktan görevlendirilen memurlar tarafından kapatılarak yıktırılan Akbaba Tekkesi uzun yıllar sürecek olan bir sessizliğe bürünmüştür. Zira içerisinde bulunan Bektaşî şeyh ve dervişleri usulen bir itikat yoklamasından geçirildikten sonra itikatları ıslah edilmek üzere Anadolu'da makarr-ı ulema⁹ beldelere sürgüne yollanmışlardır. Yüzyıllar içinde birtakım onarımlar ve değişimler geçirerek XIX. yüzyıla ulaşan tekke binası bu arada tahribe uğrayıp kullanılamaz hale gelmiş, muhtemelen tamamen ortadan kaldırılmıştır. Tekke binası tahrip edilmekle birlikte Akbaba Sultan Türbesi bırakılmış, ancak Bektaşî dervişleri buradan uzaklaştırılarak türbenin idaresi diğer pek çok Bektaşî türbesinde olduğu üzere Nakşî tarikatına devredilmiştir (Tanman, 1993, s.154). Bir zamanlar canlı bir Bektaşî merkezi olan, yaz-kış misafiri eksik olmayan (Koçu, 1958, s.504) Akbaba Tekkesi'nin dervişleri ve son postnişininin akıbetine ilişkin kesin bilgi bulunmamaktadır. Az önce belirtildiği gibi muhtemelen Anadolu'nun makarr-ı ulema merkezlerinden birine sürgün edilmişlerdir (Küçük, 2000, s.10).

1826 Sonrası Akbaba Tekke ve Türbesi

Arşiv kayıtlarında XIX. yüzyılda Üsküdar'a bağlı Kandıra nahiyesi içerisinde yer aldığı anlaşılan (VGMA, Defter nr. 902, vr.194) Akbaba Tekkesi 1826 yasağı ile eski parlaklığını kaybetmiş, tekkedeki gerilemeye paralel olarak çevresindeki köy de küçülüp nüfusu azalmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi ayakta kalan Akbaba Türbesi Nakşî tarikatına devredilmiştir. Nakşî idaresindeki Akbaba Tekkesi bu dönemde kendi halinde bir türbe mahallinden ibaret olarak kalmış, tekkedeki gerilemeye paralel olarak çevresindeki köy de iyice küçülmüştür (Tanman, 1993, s.154). Ayrıca Akbaba Türbesi buradaki cami ile birlikte Canfeda Hatun vakfının kapsamında kabul edilerek 1837 yılında Akbaba Türbesi vakfının zayi olan zaviyedar beratı yenilenmiştir (BOA, C.EV, 36/1759).

Bir ara türbedarlık Bektaşî şeyhleri idaresine bırakılmışsa da Bektaşî tarikatı resmen yasaklı olduğundan burada Nakşî adı altında faaliyet yürütülmüştür. Keza Aralık 1857 tarihinde burada türbedar olarak Nakşî tarikatından Perişan Baba bulunmaktaydı. Zikredilen tarihte kendisine seyahat edeceği mahallerdeki piskoposlara göstermek üzere tavsiyename verilmiştir. Mustafa Reşid Paşa tarafından verilen bu tavsiyenâmede Bektaşî Şeyhi Perişan Baba'nın Nakşî tarikatına bağlı olduğu vurgulanarak Akbaba Tekkesi'nin türbedarı bulunduğu ifade edilmekteydi (BOA, A.MKT.UM, 299/49; BOA, HR.MKT, 220/13)¹⁰. Bu bilgi dolaylı olarak sözünü ettiğimiz Akbaba Türbesi'nde Sultan Abdülmecid zamanında Nakşî adı altında "icrâ-yı faaliyet" ettiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan tekke 1875-1888 yılları arasında Nakşî şeyhlerden Buharalı Ab-

dühhakim Efendi (v. 1888) tarafından bir kez daha canlandırılmıştır. Sultan Abdülmecid zamanında 1848 yılında 25 yaşlarında Buhara'dan İstanbul'a gelen ve İstanbul'un merkez komutanı Abdülkadir Paşa'yla sıkı dostluk kuran Abdühhakim Efendi (Köse ve Küçük, 2014, s.43-44), Paşa'nın delaletiyle yapılan soruşturmada Akbaba Tekkesi meşihatının münhal bulunduğu, zaviyedar görünen Süleyman oğlu Mehmet'in uzun süredir gaip olduğu anlaşılarak Abdühhakim Efendi 29 Eylül 1875 tarihinde bu makama getirilmiştir (VGMA, Defter nr. 902, vr.194)¹¹. Muhtemelen Akbaba Sultan'ın kökeninin de Buhara olması bu atamada etkili olmuştur. Ancak Akbaba Tekkesi o sırada çok harap durumdaydı. Bu münasebetle Abdühhakim Efendi ilk icraat olarak Abdülkadir Paşa'nın yardımlarıyla harap durumdaki tekkeyi tamir ettirmiştir (BOA, İ.DH, 979/77333; Tanman, 1993, s.154). Bu tamirat sırasında ahşap olarak bina edilen tekkeye iki odalı şeyh meşrutası¹² da ilave edilmiştir. Tekke ve meşruta tek kat üzerine olup ayrı kapılara sahipti. Buna göre meşrutaya sokak kapısından, tekkeye ise bahçe tarafındaki kapıdan girilmekteydi ("Akbaba Tekkesi", 1982, s.517). Abdühhakim Efendi tekkede bu hizmetleri görürken etraftan çekemeyenleri tarafından çeşitli müdahalelere maruz kalmıştır. Meclis-i Meşayih kayıtlarına yansıdığına göre 1879 yılında Abdühhakim Efendi bazıları tarafından rencide edildiğinden şikâyetçi olmuş, bunun üzerine durumun incelenmesi emredilmiştir (İMMM, Defter nr. 1762, s.11). Şeyh Efendi'ye bir başka müdahale 1884 yılında vuku bulmuştur. Meclis-i Meşayih'a yapılan başvuruda Nakşi ayini sırasında yapılan bu müdahalenin bir daha yaşanmaması için Şehremaneti'ne durum bildirilmiştir (İMMM, Defter nr. 1762, s.70).

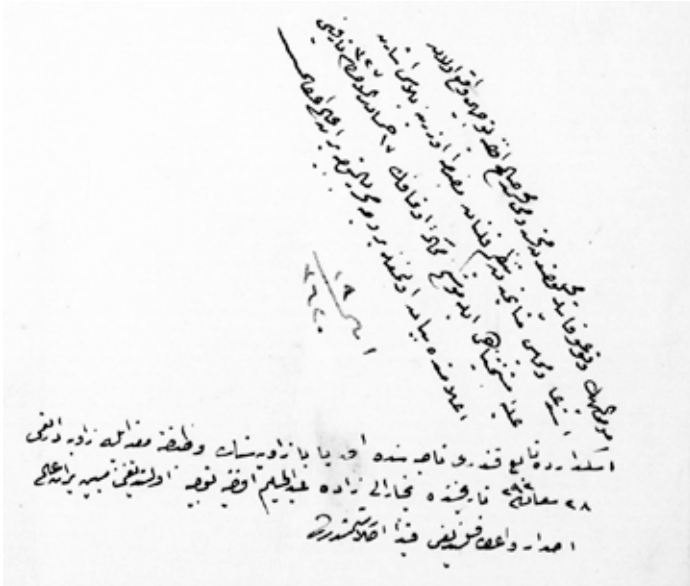
Resim 1. Akbaba (Canfeda Hatun) Camisi'nin Günümüzdeki Hali

Görüldüğü üzere 1826 sonrası Akbaba Tekkesi Nakşi olarak varlığını devam ettirmiştir. Nitekim dönemin kaynaklarında geçen tekke listelerinde de burası Nakşi olarak gösterilmektedir. 1890 yılında yayınlanan *Mecmua-i Tekâyâ*'ya göre Akbaba Tekkesi ayin günü Perşembe olan bir Nakşi tekkesiydi (Bandırmalızâde Seyyid Ahmed Münib, 1307, s.13). Yine Yeşilzâde Mehmet Salih'in 1919 yılında yayınladığı *Rehber-i Tekâyâ*'sına göre de Nakşi adı altında faaliyetlerini sürdüren Akbaba Tekkesi bu sırada mamur bir haldeydi (Galitekin, 2003, s.248). Şehsuvaroğlu'nun listesinde de tekke Nakşi olarak geçmektedir (Şehsuvaroğlu, 2005, s.268). Bu sebeple Akbaba Tekkesi 1826 Bektaşî yasağı öncesi konumuna bir daha geri dönememiştir (Çift, 2003, s.252).

Akbaba Tekkesi'nin bulunduğu bölgeye Sultan III. Murat'ın saltanatı sırasında 1588 yılında Harem-i Hümayun'da nüfuzlu kethüda kadın olan Canfeda Hatun tarafından bir de cami yaptırılmıştır (Karademir, 2018, s.97; Gökbilgin, 1992, s.257)¹³. Cami, köye ismini veren Akbaba Sultan'ın mezarının yanı başındadır. Vefatından sonra buraya defnedilen Ak Mehmet Efendi halk arasında "Akbaba Sultan" olarak anılırken Canfeda Saliha Hatun da ona olan hürmet ve sevgisi ile bu camiyi yaptırmıştır¹⁴. Böylece Canfeda Hatun Akbaba Sultan'ın mezarına tarihi bir anlam vermiş, buradaki tekke camii ile birlikte Canfeda Hatun'un vakfı kapsamına alınmıştır¹⁵. Vakıf muhasebe defterlerindeki harcamalardan Kethüda Canfeda Hatun'un buradaki tekkeyi sahiplendiği anlaşılmaktadır. Keza tekkenin günlük ihtiyaçlarına ilave olarak tamir ve onarımı Canfeda Hatun Vakfı gelirlerinden yapılmaktaydı. Akbaba köyündeki Canfeda Hatun Camii ve Akbaba Sultan Türbesi vakfının yıllık 6.000 akçe geliri bulunmaktaydı (Karademir, 2018, s.93, 99). Canfeda Hatun'un Akbaba Sultan Tekkesi'ne gösterdiği bu ilgi Bektaşîliğe bağlı Yeniçerilerin isyanlarının arttığı ve şiddetlendiği Sultan III. Murat döneminde gerçekleştiğinden Canfeda Hatun'un "bu tavrıyla yeniçeri askerlerine hoş görünmeyi, aynı zamanda buradaki himayesiyle ortamı kontrol etmeyi düşündüğü" şeklinde yorumlanmıştır (Karademir, 2018, s.99-100).

Arşiv kayıtlarına göre 1830 yılında Akbaba köyündeki Canfeda Hatun Camii'nin hitabet görevine Mehmet Halife getirilmiştir (BOA, HAT, 1581/56). Bununla birlikte tekkenin Abdülhakim Efendi tarafından yeniden ihya edildiği sırada burada mevcut olan Akbaba (Canfeda Hatun) Camii 1885-1886 tarihinde tamirden geçirilmiştir (BOA, İŞD, 77/4511). Bunu 1896-1897'deki bir diğer tamir izlemiştir (BOA, ŞD, 139/19; BOA, İEV, 15/1314 Ca 15; BOA, BEO, 859/64352). Keza Canfeda Hatun Camisi kemer üzerine değil de direk üzerine yapıldığından rüzgâr halılarını havaya kaldırır bir durumda bulunmaktaydı. Sultan II. Abdülhamit ile arası iyi olan Abdülhakim Efendi durumu kendisine anlattığında Sultan caminin direklerinin arasını duvarla ördürüp kapattırıştır (Köse ve Küçük, 2014, s.449). Tekkeden yüz metre kadar yukarıda olan ve Harem-i Hümayun Kethüdası Canfeda Hatun tarafından inşa ettirilen bu cami II. Dünya Savaşı yıllarını cephanelik olarak geçirdikten sonra, 1953 yılında köylülerin öncülüğünde ahşap minaresi tuğlaya çevrilmiş ("Akbaba Tekkesi", 1982, s.517), 1979 yılında ise köyün imamı Muhammed Küçükkonuklar ve köydeki hayırseverler tarafından çatısı tamamen kaldırılarak büyük bir tamir ve tadilatın geçirilmiştir (Köse ve Küçük, 2014, s.44).

Tekkede 1826 sonrası banisi olan Buharalı Abdülhakim Efendi'nin vefatından sonra bir süre 80 kuruş maaşla Hafız Mehmet Kasım Efendi zaviyedarlık ve cami hatipliği görevini yürütmüş, ardından göreve 28 Ekim 1894 tarihinde Buharalı Abdülhakim Efendi'nin büyük oğlu Nakşi tarikatından Mehmet Salih (Salahattin) Efendi getirilmiştir (VGMA, Defter nr. 902, vr.194; İMMM, Defter nr. 1772, s.221; İMMM, defter nr. 1777, s.88). Kendisine 49,5 kuruş maaş tahsis edilmiştir. Meclis-i Meşayih kaydına göre bir süre sonra Mehmet Salih (Salahattin) Efendi Akbaba Türbesi'nde bulunan Canfeda Hatun zaviyedarlığından vazgeçmiş, boşalan göreve Akbaba karyesi imamı Ahmet Tevfik Efendi talip olmuştur. Bunun üzerine Tevcih-i Cihat Nizamnamesi'nin 46. maddesi gereğince bu göreve ehil bulunan Şeyh Ahmet Tevfik Efendi zaviyedarlığa tayin edilmiştir (İMMM, Defter nr. 1747, s.122; İMMM, Defter nr. 1757, v.52b). Bununla birlikte arşiv kayıtları 25 Ekim 1921 tarihinde bu defa Buharalı Abdülhakim Efendi'nin diğer oğlu Hafız Ahmet Mansur Mükerrerem (Mükrim) Efendi'nin Akbaba Türbesi türbedarlığını devraldığını ve görevi tüm tekkele- rin kapatıldığı 1925 yılına kadar sürdürdüğünü göstermektedir (İMMM, Def- ter nr. 1746, s.88; Tanman, 1993, s.154). Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki 1341 (1922-1923) tarihli *Tekâyâ ve Zevâyâ Defteri*'nde de tekkenin son şeyhi ola- rak Hafız Ahmet Mükerrerem (Mükrim) Efendi gösterilmektedir (VGMA, Tekâ- ya ve Zevayaya Mahsus Defter, nr. 109 (366), vr.13). Hafız Ahmet Mükerrerem (Mükrim) Efendi tekke şeyhliği ile birlikte Canfeda Hatun Camii'nde 61 yıl imamlık yapmış, Kurtuluş Savaşı sırasındaki hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası'yla ödüllendirilmiş, 1961 yılında vefatı üzerine cenazesi cami ha- ziresine defnedilmiştir. Bu zatın dördü kız, altısı erkek on çocuğu dünyaya gelmiştir ("Akbaba Tekkesi", 1982, s.517).

Belge 1. Akbaba Sultan Tekkesi Zaviyedarlığına 29 Eylül 1875 Tarihinde Buharalızâde Abdülhakim Efendi'nin ve Onun Ardından Oğlu Mehmed Sâlih Efendi'ye Tevcihine Dair Arşiv Belgesi (VGMA, Defter nr. 902, vr.194)¹⁶.

Bugün Beykoz ilçesine bağlı 7 km mesafede Akbaba Köyü'nün Fener Caddesi üzerinde 253 numarada kayıtlı bulunan Akbaba Tekkesi'nin ilk yapısı ve binası hakkında bilgi bulunmamaktadır. XIX. Yüzyılın sonlarında ahşap olarak yaptırılan ve 1980'lerde hala ayakta bulunan tekke binası ise sade bir yapıdaydı (Bkz. Resim 1).

Kâgir bir bodrum üzerinde yükselen ve dış görünüşüyle sıradan bir ahşap konutu andıran tek katlı ahşap yapı ufak bir tevhidhâne ile iki odalı bir harem bölümünden ibaretti. Dikdörtgen pencerelerin aydınlattığı bu mekânlardan tevhidhânenin girişi bahçe yönünde, hareminki ise cadde üzerindeydi. 1980'lerde tekkenin harem bölümünde Akbaba (Canfeda Hatun) Camii'nin imamı olan, son şeyhin oğlu oturmakta ve kullanılmayan tevhidhane yarı yıkık durumda bulunmaktaydı. (Tanman, 1993, s.154)

Ahşap olan tekke binasının mülkiyeti vakıflara aitti. Son şeyhin oğullarından Canfeda Hatun Camii din görevlisi Abdülhakim Yavrutürk burayı ev olarak kullanmakta ve vakıflara kira ödemektedir ("Akbaba Tekkesi", 1982, s.517)¹⁷. Abdülhakim Yavrutürk'ün kardeşi, ailenin son temsilcisi Abdüssemi Yavrutürk II. Dünya Savaşı'nda cephanelik olarak kullanıldığını söylediği Canfeda Hatun Cami ve Akbaba Tekkesi'nin 1945'lerdeki durumuyla ilgili kısaca şu bilgileri vermektedir: "1945'te dedemin, mihrabı ve içinde her şeyi olan tekkesini cami olarak açtırdık. 10'a 10 ebadında güzel bir dergâhı vardı. Bahçeye de kestane çubuklarından bir minare yaptık. Orada ezan okurduk. 3-4 sene orada namaz kıldık. Önündeki odalar da dedemin eviydi. Yanında tek odalı bir mektep vardı. Ben ilkokulu orada okudum." (Köse ve Küçük, 2014, s.44)

Resim 2. Akbaba Sultan Tekkesi'nin 1983 Yılındaki Durumu (Tanman, 1993, s.153).

Son yıllarda tekke çok harap haldeydi. Penceresinden içeri bakıldığında tavanın yarı yarıya çökmüş olduğu görülmektedir. Tevhidhâne mekânı oldukça küçük olan tekkenin şeyh meşrutasının tekkenin önündeki sundurmaya açılan ikinci bir kapısı daha mevcuttu. Ayrıca tekkenin geniş bir bahçesi olup burası

ceviz, kestane ve elma ağaçları ile doluydu. Canfeda Hatun Camiinin haziresinde Buharalı Abdülhakim Efendi'nin ve genç yaşta vefat eden kızı Hatice İsmet Hanım'ın mezar taşları bulunmaktaydı.

Belhî tarafından yazılan bu mezar taşı kitabelerinde “Hüvel-bâki. Hayfâ ki oldu medfûn toprakda genç âsâ, meydân-ı evliyanın bir merd-i bülendi. Abdülhakim devrân ol ârif ber çespân etmişdi elhâk ihyâ dergâh-ı dilpesendi, zikr-i cemil-i dâim efvâhda ola dâir oldukça feyzâbâd evrâd-ı Nakşbendi, mescidle hânkâhın şem'-i çerâğî olsun ol kâmilin hemişe evlâd-ı ercümendi. Bir merd-i Belhî çıkdı târihin etdi inşâd, cennete cânın atdı Abdülhakim Efendi sene 1306 (1888/1889)” (Galitekin, 2017-I, s.196) ve “Hüve'l-bâki İsmetmeâb binti Abdülhakim Efendi genç iken âh azm-ı dârü's-selâm kıldı, dâim mezârı nûr-ı rahmetle ola rûşen, hulk-ı hasenle elhak ibkâ-yı nâm kıldı gözyaşı ile Belhî târih yazdı menkût firdevsi bu Hadice İsmet makam kıldı sene 1325 (1907/1908)” (Galitekin, 2017-I, s.197) ifadeleri yer almaktaydı.

Resim 3. Akbaba Tekkesi'nin İkinci Banisi Nakşi Şeyhi Abhülhakim Efendi'nin Canfeda Hatun Camii Haziresi'ndeki Mezar taşı Kitabesi (Galitekin, 2017-I, s.196).

Akbaba Türbesi'nin az ilerisindeki tekke binasının harem bölümü halen Akbaba (Canfeda Hatun) Camii'nin imam evi olarak kullanılmakta, metruk olan tevhidhâne ise oldukça harap bir durumda bulunmaktadır.

Akbaba Tekkesi'nden günümüze kalan bir başka hatıra Akbaba Sultan Türbesi'dir. Ancak burası türbeden ziyade bir mezar şeklindedir. Türbenin / mezarın kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Zira dört duvarla çevrili mezarın üzeri açık olup mimari bir özelliği yoktur. Yalnız etrafı demir parmaklıklarla çevrilidir. Kabrin ortasında ince bir koridor vardır. Ayrıca mezar normal boyutlardan uzun yapılmıştır. Mezarın uzun yapılmasının sebebi Bizanslılardan kültürel ıktibas ihtimalidir. Bizanslılar kutsal gördükleri kişilerin mezarlarını uzun yapmışlardır. Onlardan etkilenen Türkler de kendi evlialarının daha aşağı bir mertebede olmadığını göstermek için mezarları uzun inşa etmişlerdir (Kalafat, 1999, s.522; Altan, 2007, s.38). "Müştemilatı olmayan türbe 'geçmişin büyük şahıslarından birisi olduğu için hürmeten ziyaret esnasında bid'at yapılmaksızın dua edilerek' ziyaret edilir... Türbenin bakım ve onarımını halk, temizliğini Canfeda Hatun Camii görevlileri yapmaktadır." (Kalafat, 1999, s.522) Akbaba Sultan mezarının etrafında Canfeda Hatun Camii Haziresi (Akbaba Mezarlığı)'nden başka tarihi mezarlar ve mezartaş kitabeleri de mevcuttur (Galitekin, 2017-I, s.181-222).

Resim 4. Akbaba Tekkesi'nin İkinci Banisi Nakşi Şeyhi Abhülhakim Efendi'nin Kızı Hatice İsmet Hanım'ın Canfeda Hatun Camii Haziresi'ndeki Mezartaş Kitabeli (Galitekin, 2017-I, s.197).

Halkın dini ziyaret mekânı olarak algıladığı İstanbul türbeleri, asırlardır şehrin İslam kimliğini kazanmasında önemli merkezler olarak görülmüştür. İstanbul'un fethinden sonra Hz. Ebu Eyyüb el-Ensari'nin (Eyüp Sultan) ve daha

sonraki dönemde Hz. Yuşa'nın mezarının manevi keşf yoluyla ortaya çıkarılması bunun örneklerindendir. İstanbul'daki türbeler, geçmişten bugüne halkın tarihini tanıdığı, atalarının hatıralarını yâd ettiği, onlara olan hürmetlerini ve vefa duygularını gösterdiği, geçmişi yeniden canlandırıp anlamlandırdığı bellek mekânları olmuştur. Ayrıca türbeler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumu bütünleştirici bir rol oynamıştır. Türbeler, dini yaşama düzeyleri, din algıları, eğitim ve sosyo-ekonomik durumları farklı insanları aynı mekânda birleştirmiştir. Örneğin, Eyüp Sultan Türbesi'nde veya Hz. Yuşa Türbesi'nde dini bilgi seviyeleri, dini yaşama tarzları, sosyo-ekonomik düzeyleri farklı insanlar bir araya gelmektedir. Bu yönüyle türbeler, asırlardır birlik ve dayanışmayı sağlayıcı sosyal bir işlev görmektedir.

Türbeler, İstanbul'un pek çok semtinde çevreyle bütünleşen, çevreye sosyal statü kazandıran ve çevreyi kendisiyle anılır hale getiren bir işlev üstlenmiştir. Hatta İstanbul gibi metropol bir şehir 'türbeler şehri' olarak anılmıştır. Geçmişten bugüne İstanbul'da pek çok mekân ismi, halkın sevdiği ve hürmet gösterdiği mübarek türbe ya da türbede yatan zatın ismi ile anılmaktadır: Yahya Efendi Sokağı, Merkez Efendi, Eyüp Sema, Vefa Türbesi Sokağı, Akbaba köyü bunlardan bazılarıdır. Çocukların isimlendirilmesi, asker uğurlama törenleri ve gelin ziyaretlerine kadar birçok sosyal alanda türbeler varlık göstermiştir. Türbelerin yanına kurulan vakıf, yardımlaşma derneği, misafirhane, aşevi, öğrenci yurdu gibi kurumlar, sosyal etkinliklere katkıda bulunmuşlardır. (Köse ve Ayten, 2015, s.384)

Resim 5. Akbaba Sultan Türbesi'nin (Mezarının) Günümüzdeki Hali.

Akbaba Sultan Türbesi, İstanbul'daki başlıca dini ziyaretgâhlardandır. Türbe-ye şehir içinden ve dışından turlarla da ziyaretler yapılmaktadır. Özellikle Hz. Yuşa Türbesi'ni ziyarete gelenler Akbaba Sultan Türbesi'ni de ziyaret etmek-

tedir. Ziyaretçiler genelde Kur'an okuyup dua etmekte, mezarın kenarına oturarak tefekkür etmektedir. Sünnet olacak çocuklar ve yeni evli çiftler türbeyi ziyaret edenler arasındadır, nadiren hastalıklarına şifa arayanlar da gelmektedir. Türbe ziyareti genellikle şu şekilde gerçekleştirilmektedir. Ziyaretçiler türbenin başında dua edip Kur'an okur. Ayrıca türbeye gelenlerin çoğu, türbe yakınındaki camide iki rekât namaz da kılarlar. Ancak bazı ziyaretçilerin türbede şeker ve lokum dağıttığına, türbeyi tavaf ettiğine, hasta olan yakınlarını türbeye getirdiğine nadiren de olsa rastlanmaktadır.

Türbe, asırlardır köyü temsil etme özelliğine sahip olmuştur. Köy, ismini de türbeden almıştır. Türbenin burada bulunması ve Akbaba Sultan'ın fetih ile ilişkilendirilmesi, köylülere bir aidiyet hissi ve kimlik sunmakta, birlikteliği sağlayan bir sosyal fonksiyon görmektedir. Köyde önemli bazı merasimler geçmişten bugüne türbenin bulunduğu mekânda yapılmıştır. Köylülerin anlattığına göre türbe eskiden Cumhuriyet bayramlarında tören alanı olarak kullanılmış; köylüler burada toplanarak İstiklal Marşı söyleyip dua ederlermiş. Bugün de dini bayramlarda bayramlaşma geleneği bu türbenin olduğu mekânda sürdürülmektedir. (Köse ve Ayten, 2015, s.394-395)

Akbaba Sultan Türbesi (Mezarı) günümüzde özellikle Ramazan aylarında ziyaretçi akınına uğramaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı yüz binlerle ifade edilmektedir (Kalafat, 1999, s.522). Bu münasebetle XV. yüzyılda bir Horasan ereni, gazi-deriş, maddi ve manevi bir fütihat eri olarak Buhara'dan İstanbul'a gelmiş olan Akbaba Sultan Hazretleri günümüz insanına da hizmet vermekte, ruhlara sürur vermekte ve şehir hayatının günlük koşuşturmasından yorulmuş, hayatın bin bir türlü meşgalesinden yorulmuş gönüllere, hâsılı Beykoz'un manevi havasına, Alevi olsun Sünni olsun tüm insanımıza huzur ve hışı kaynağı olmaktadır. Şehrin gürültüsünden kaçıp asude bir ortamda huzur ve esenlik bulmak isteyenler, yeşilliklerle çevrili bu mütevazı camide soluklanıp, Ak Mehmet Efendi'nin manevi huzurunda tazeleniyorlar." (Köse ve Küçük, 2014, s.42) Bu itibarla Akbaba Sultan Hazretlerinin mezarı bölgede önemli bir birleştirici manevi unsurdur. Bu değerlerimizin kıymetini bilmek, gelecek kuşaklara taşımak da bizlere düşmektedir, bu konuda her kurum ve kişinin omuzunda sorumluluk bulunmaktadır.

Resim 6. Akbaba Sultan Tekkesi'nin 1983 Yılındaki Durumu (Tanman, 1993, s.153).

Bugün Akbaba Tekkesi ve Canfeda Hatun Camisi'nin ikinci banisi olan Buharalı Abdülhakim Efendi'nin torunu Abdüssemi Yavrutürk'ün Akbaba köyün-

deki cami, tekke, Mimar Sinan yapısı olan hamam ve diğer tarihi kalıntılar için son dileği olan “Balkanlara kadar tarihi ihya eden devletimiz bu camiyle birlikte hamam ve sebili de abad etse, yaşatsa, bu yapılarla birlikte her şey yeniden can bulup canlansa” (Köse ve Küçük, 2014, s.45) temennisiyle yapılmakta olan restorasyonun bir an önce tamamlanıp bu tarihi yapının yeniden tüm canlıların hizmetine sunulması temennisiyle.

Dipnotlar

- 2 Günümüzde adak adayanların, vücudunda herhangi bir ağrısı ve sızısı olanların ziyaret ettiği Akbaba isminde bir zatın mezarı Sivas’ın Yıldızeli ilçesinde bulunmaktadır (Kaya, 2019, s.2, 10, 13, 18). Kütahya’da da Akbaba adını taşıyan bir türbe zikredilmektedir (Aday, 2013, s.161, 216, 651) Ayrıca Akbaba adıyla anılan bir başka mezar (yatır) Alanya’da bulunuyordu. 1930’larda ziyaret edilen, fakat daha sonra önce demir parmaklıkları sökülün yatırdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Ayrıca günümüzde Afyonkarahisar ilinin Sultandağ ilçesi Akbaba Köyü’nün tarihi mezarlığında Akbaba isminde bir zatın türbesi bulunmaktadır. Hakkında bilgi olmayıp köy ahalisi Rus savaşında bölgeye yerleştirilen Gürcülerden oluşmaktadır. Muhtemelen gerek Anadolu’da gerekse dünyanın başka bölgelerinde Akbaba ismini taşıyan çok sayıda türbe, mezar ve yatır bulunmaktadır. Bununla birlikte Bedri Noyan, Beykoz köyündeki Akbaba Tekkesi’nden ayrı Kuzguncuk’a iki saat mesafede aynı adla anılan köyde de Akbaba Tekkesi’nin yer aldığını ifade etmektedir. Köy bulunduğu yerin güzelliği, meyveleri ve suyunun tadıyla ünlü olması sebebiyle insanlar İstanbul’dan buraya gelmeye ve türbeyi ziyarete gelmekteydi (Noyan, 2002, s.130).
- 3 Aynı zamanda şair olan bu zatın 2000 ve 2005 yılında yayınlanmış Akbaba’dan Şiirlerle Öğütler adlı şiir kitabı bulunmaktadır (Yavrutürk, 2000-2005). Bu zatın 1993 yılında yazdığı “Düşün” adlı şiirinde şu satırlar yer almaktadır: “Yüksek sesle konuşma, kahkaha ile gülme/Gülme kalbi öldürür, gözyaşı affa vesile/Yüce Rabbine sığın, ondan affını dile/Selam olsun Yüce Veli, Akbaba Sultan Hazretlerine.”
- 4 Akbaba Sultan’ın faaliyet gösterdiği ve mezarının yer aldığı köyün onun ismiyle anılması kaynaklara göre muhtemelen XVII. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmıştır. Keza 1565 tarihli bir arşiv kaydında Akbaba Sultan’ın mezarının Yoros kazasının Deresekili Köyü yakınında bulunduğu ifade edilmektedir (BOA, A.DVNSMHM.d, 6/1297). Bir başka arşiv kaydında ise tekkenin Üsküdar’a tabi Kandira nahiyesinde bulunduğu zikredilmektedir (VGMA, Defter nr. 902, vr.19).
- 5 1735 tarihli arşiv kaydına göre Yoros kazası Akbaba karyesinde vaki bu hamamın gelirlerinin Kethüda Canfeda Hatun Camii imam, hatip ve müezzinine ait olduğu, hamamın herkese açılması için yapılan teşebbüsün uygun görüldüğü tespit edilmektedir (BOA, C.EV, 471/23845). Canfeda Kadın Camii’nin bir parçası olarak Sultan III. Murad döneminde (1574-1595) sarayda nüfuzlu bir kethüda olan Canfeda Saliha Kadın tarafından yaptırılan hamamdan günümüze sadece sıcaklık kısmının kalıntıları kalmıştır. Hamamdan Evliya Çelebi “çift taraflıdır” ve Akbaba köyünden de “hamamlı mamur bir köydür” diye bahsetmektedir.
- 6 “Şevk-fezâ câ-yı geh-i Akbaba/Mesken-i dil-keş idi câ-yı safâ” dizeleri buna işaret etmektedir (Akpınar, 2013, s.35).
- 7 Şairin dizeleri şöyledir: “Bir şâh-ı bâz-ı hüsn ile biz Akbaba’dayuz/Turna gözü şarâb ile zevk u safâdayuz.” (Akpınar, 2013, s.35)
- 8 “Yedikule, Eyüp, Rumelihisarı ve Üsküdar taraflarında olup bundan akdem hedm olunan Bektaşî tekyelerinin keyfiyetleri bi’t-tahkik...” (BOA, MAD, 9731, s.406; MAD, 9776, s.338-339).
- 9 Makarr-ı ulema, ilmiye mensuplarının bol olduğu Kayseri, Hadim, Birgi vs. gibi şehir ve kazalar için kullanılan bir tabirdir. Bektaşîler buralarda ilmiye mensuplarının denetim ve gözetiminde bozuk olduğu iddia edilen itikatları düzeltilmek istenmiştir.
- 10 “Tarikat-ı aliyeye-i Nakşibendiyye’den Beykoz’da Akbaba Tekkesi türbedârlarından Perişan Baba li-eclî’s-seyaha bugün ol tarafa azimet etmiş ve kendisi şâyân-ı atufet ve ihtirâm zevâtın bulunmuş olmağla mümaileyhden vuku’ bulacak umur-i hususâtında her türlü muavenet ve teshilât-ı muktezıyyenin ve hakkında dahi hürmet ve riayet-i lâıyakanın ifası hususu.” (BOA, A.MKT.UM 299/49).
- 11 Abdülhakim Efendi’nin torunu ve ailenin son temsilcisi Abdüssemi Yavrutürk dedesinin İstanbul’a gelişini ve Akbaba Tekkesine postnişin oluşunu şöyle anlatmaktadır: “Dedem 1848 yılında 25 yaşlarında Buhara’dan (bugünkü Özbekistan sınırları içinde) İstanbul’a geliyor ve İstanbul’un merkez komutanı Abdülkadir Paşa’nın yanına geliyor. O da dedeme Eyüp Nişanca’da görev veriyor. Sultan Mahmut, Vak’a-i Hayriye’de camiyi kapatmış, isyancıları dağıtmış. Caminin kapalı olduğu haber Abdülkadir Paşa, ‘Beykoz Akbaba Köyü’nde bir cami var kapalı, oraya git hem şeyhiğe hem hocalığa oradan devam et’ diyor. Dedem de buraya gele-

rek 80 yıl kapalı kalan camiyi ilk kez ibadete açıyor ve tekkenin de şeyhlik makamını alıyor.” (Köse ve Küçük, 2014, s.43-44).

- 12 “Sözlükte ‘şart koşulmuş’ anlamına gelen meşrûta kelimesi cami, kütüphane, sıbyan mektebi, tekke vb. vakıf eserlerde çalışan imam, müezzin, hatip, kayyum, hâfız-ı kütüb, muallim, şeyh, türbedar, müteveli, muvakkit ve müderris gibi görevlilerin barınması için vâkıf tarafından tahsis edilen odalar veya evler için kullanılmıştır. Günümüzün lojmanlarına tekabül eden ve meşrûtahâne diye de anılan bu yapılar yalnız vakfiyede belirtilen amaç ve şartlara uygun olarak kullanılır, başka bir kişiye veya kullanıma tahsis edilmesine, kiralanmasına izin verilmezdi.” (Ahunbay, 2004, s.387).
- 13 Bu caminin 1580 yılında Sultan III. Murat’ın annesi Nurbanu Sultan tarafından yaptırıldığı da haber verilmektedir (Köse ve Ayten, 2015, s.394). Bunun sebebi Canfeda Hatun’un Nurbanu Sultan’ın en gözde cariyesi ve sağ kolu olmasıdır (İpşirli, 1993, s.150-151). Hadikatü’l-Cevami’de Canfeda Hatun’un Sultan I. Ahmet’in saltanatı sırasında bu camiyi yaptırdığı belirtilmektedir (Hafız Hüseyin Ayvansaraylı, 1281, s.150); Günümüzde 20 Aralık 2013’te restorasyona alınan Canfeda Hatun Camii henüz ibadete açılmamıştır.
- 14 Serpil Köse-Zeynep Küçük, “Akbaba’nın 90’lık Türbedarı Abdüssemi Yavrutürk: ‘Mimar Sinan’ın Eseri Yıkılıp Kırılır mı Hiç’”, Beykoz Kültür/Sanat, Sayı 7, Ağustos 2014, s.43. “vakfiyede belirtilen amaç ve şartlara uygun olarak kullanılır, başka bir kişiye veya kullanıma tahsis edilmesine, kiralanmasına izin verilmezdi.” (Ahunbay, 2004, s.387).
- 15 Canfeda Hatun tarafından Akbaba köyünde cami, Mimar Sinan’a inşa ettirdiği bir hamam ve su sarnıcı, en az iki çeşmesinin yanı sıra Sultan III. Mustafa tarafından inşa edilen mektebi tamir ettirmiştir. Ayrıca Akbaba köyündeki hane, oda ve dükkan türünde gayri menkullerini akar olarak vakfına bağışlamıştır. Tüm bu yatırımları ve hayırları sebebiyle Canfeda Hatun Akbaba köyünün kurucusu olarak görülebilir. Canfeda Hatun’un cami, mescid, mektep, çeşme, hamam, su sarnıcı ve su yolu, köprü, vakıf gibi hayır eserleri için bkz. Karademir, 2018, s.85-116.
- 16 Belgenin günümüz harflerine çevirisi şu şekildedir: “Üsküdar’da tâbi’ Kandıra nâhiyesinde Akbaba Zâviyesi’nin vazife-i mu’ayyene zâviyedarlığı 28 Şa’bân sene 292 (29 Eylül 1875) tarihinde Buhârâlızâde Abdülhakim Efendi’ye tevcih olunduğunu mübeyyin berât-ı âlî ısdâr ve i’tâ kılındığı kayden anlaşılmıştır. Mûmaileyhin vukû-ı vefatıyla mahlûlünden mahdûmu Mehmed Sâlih Efendi’ye tevcihi vâkî’ olan istid’â ve meclis-i meşâyıhdan tanzim kılınan mazbata üzerine balası işaret-i alîye-i meşihatpenâhi ile müveşşeh mahkeme-i evkâfın 17 Cemaziyelahir sene 327 (6 Temmuz 1909) tarihli i’lâmında beyan olunmağla be rvech-i muharrer bi’t-tevcih berât-ı âli i’tâsı. 19 Esas 3620.”
- 17 Akbaba türbesinin yanı başındaki Canfeda Hatun Camii 1987 yılında tamirden geçirilip yenilenmiştir. Son yıllarda cami ve türbenin bakım ve onarımıyla Samsun’dan gelerek Beykoz’a yerleşmiş Hasan Akçay’ın ilgilendiği belirtilmektedir (Küçük, 2000, s.11).i’tâsı. 19 Esas 3620.”

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- BOA, A.DVNSMHHM.d, 6/1297.
BOA, A.MKT.UM, 299/49.
BOA, BEO, 859/64352.
BOA, C.EV, 36/1759.
BOA, C.EV, 471/23845.
BOA, HAT, 1581/56.
BOA, HR.MKT, 220/13.
BOA, İ.DH, 979/77333.
BOA, İ.EV, 15/1314 Ca 15.
BOA, İ.ŞD, 77/4511.
BOA, MAD, 9731, s.406.
BOA, MAD, 9776, s.338-339.
BOA, ŞD, 139/19.
İMMM, Defter nr. 1746, s.88.
İMMM, Defter nr. 1747, s.122.
İMMM, Defter nr. 1757, v.52b.
İMMM, Defter nr. 1762, s.11, 70.
İMMM, Defter nr. 1772, s.221.
İMMM, Defter nr. 1777, s.88.
VGMA, Defter nr. 902, vr.194.
VGMA, Tekaya ve Zevayaya Mahsus Defter, nr. 109 (366), vr.13.

Kaynak Eserler ve Araştırmalar

- Aday, E. (2013). *Kütahta İli Türbe ve Yatırları Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar*. (Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Aday, E. (2014). Horasan Erenleri'nin Menkıbevi Şahsiyetlerindeki Ortak Özellikler. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması (26-28 Mayıs 2014 Eskişehir)*. Eskişehir. 383-393.
- Ahunbay, A. Z. (2004). Meşruta. *DİA*. XXIX. Ankara. 387-388.
- Akbaba Tekkesi. (1982). *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*. I. İstanbul. 516-518.
- Akpınar, Ş. (2013). Klasik Türk Edebiyatında Beykoz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. VI/27. 18-39.
- Altan, A. (2007). *Beykoz Yûşa Türbesi Bağlamında Türbe Ziyaretlerinin Psiko-Sosyal Yönden İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- Bandırmalızâde Seyyid Ahmed Münib. (1307). *Mecmua-i Tekâyâ*. İstanbul.
- Çift, S. (2003). 1826 Sonrasında Bektâşilik ve Bu Alanla İlgili Yayın Faaliyetleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XII/1. Bursa. 249-268.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî. (1996). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. I. haz. O.Ş. Gökay. İstanbul.
- Galitekin, A. N. (2003). *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul Câmi, Tekke, Medrese, Mektep, Türbe, Hamam, Kütüphane, Matbaa, Mahalle ve Selatin İmaretleri*. İstanbul.
- Galitekin, A. N. (2017). *Beykoz Kitâbeleri*. I-II. İstanbul.
- Gökbilgin, M. T. (1992). Boğaziçi. *DİA*. VI. İstanbul. 251-262.
- Hafız Hüseyin Ayvansarayı. (1281). *Hadikatü'l Cevami*. II. İstanbul.
- İpşirli, M. (1993). Canfedâ Hatun. *DİA*, VII. İstanbul. 150-151.
- Kalafat, Y. (1999). Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları-I. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 40. Ankara. 511-525.
- Karademir, A. (2018). Harem-i Hümayun Kethüdası Canfeda Hatun'un Serveti ve Vakıfları. *Vakıflar Dergisi*. 50, Ankara Aralık. 85-116.
- Kaya, D. (2019). Sivas'ta Yatmakta Olan Horasan Merkezli Anadolu Erenleri. http://dogankaya.com/fotograf/sivasta_horasan_merkezli_erenler.pdf. 1-25.
- Koçu, R. E. (1958). Akbaba Köyü. *İstanbul Ansiklopedisi*. I. İstanbul. 504.
- Köse, A., Ayten, A. (2015). İstanbul'da Müslümanların Dinî Ziyaret Mekanları: Türbeler. *Büyük İslam Tarihi*. V. İstanbul. 382-401.
- Köse, S., Küçük, Z., (2014). Akbaba'nın 90'lık Türbedarı Abdüssemi Yavrutürk: 'Mimar Sinan'ın Eseri Yıkılıp Kırılır mı Hiç'. *Beykoz Kültür/Sanat*. 7. Ağustos. 42-45.
- Küçük, M. (2000). Beykoz'da Yitik Bir Bektâşi Dergahı Akbaba. *Cem*. 10. İstanbul. 10-11.
- Kükükkonuklar, Z. (1994). Akbaba Sultan Hazretleri. *Yuvamız*. 9/102. Ağustos. 5.
- Noyan, B. (2002). *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevîlik*. V. Ankara.
- Polat, C. (2019). Manevi Mimarlarımız Horasan Erenleri. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/manevi-mimarlarimiz-horasan-erenleri-celaleddin-polat-202513h.htm>.
- Şehsuvaroğlu, H. (2005). *Asırlar Boyunca İstanbul*. İstanbul.
- Tanman, M. B. (1993). Akbaba Tekkesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. I. İstanbul. 53-154.
- Yavrutürk, A. (2000-2005). *Akbaba'dan Şiirlerle Öğütler*. İstanbul: Pamuk Ofset Yayıncılık.